

**OZNAČIVANJE AUTORSKOPRAVNOG STATUSA
DIGITALNE GRAĐE: IZJAVE O PRAVIMA I NJIHOVA
PRIMJENA U NACIONALNOJ I SVEUČILIŠNOJ
KNJIŽNICI U ZAGREBU**

**LABELING OF COPYRIGHT STATUS
OF DIGITAL MATERIAL: RIGHTS STATEMENTS
AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE NATIONAL
AND UNIVERSITY LIBRARY IN ZAGREB**

Renata Petrušić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

rpetrusic@nsk.hr

UDK / UDC: 347.78:004:[026/028::069::930.25]

Stručni rad / Professional paper

<https://doi.org/10.30754/vbh.65.3.1019>

Primljeno / Received: 26. 5. 2022.

Prihvaćeno / Accepted: 24. 8. 2022.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada predstaviti *Izjave o pravima* (engl. *Rights Statements*) i mogućnosti koje nude za označivanje autorskopavnog statusa građe koja je dostupna u digitalnim zbirkama baštinskih ustanova te opisati provedenu implementaciju *Izjava o pravima* u Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Pristup/metodologija. U prvom se dijelu rada pregledom literature pojašnjava važnost autorskog prava za poslovanje baštinskih ustanova u digitalnom okruženju te se definira problem povezan s označivanjem statusa autorskog prava u digitalnim zbirkama. U drugom dijelu rada opisuju se izjave o pravima i analizira se njihov odnos s Creative Commons licencijama. U trećem dijelu rada prikazuje se implementacija *Izjava o pravima* u Digitalne zbirke NSK-a i daju se primjeri njihova korištenja.

Rezultati. Označivanje autorskopavnog statusa digitalnih objekata u digitalnim zbirkama baštinskih ustanova iznimno je važno za njihovo zakonito daljnje korištenje. Primjena standardiziranih *Izjava o pravima* olakšava baštinskim ustanovama označiva-

nje statusa autorskog prava te korisnicima nudi razumljive informacije o mogućnostima njihovog korištenja.

Društveni značaj. Označivanje statusa autorskog prava digitalnih objekata dostupnih u sklopu digitalnih zbirki baštinskih ustanova iznimno je važno za prenošenje informacija najširoj skupini korisnika o mogućnostima daljnjeg korištenja dostupnih objekata.

Originalnost/vrijednost. U hrvatskoj literaturi prvi se put obrađuje tema *Izjava o pravima* i njihova implementacija u hrvatsku baštinsku ustanovu.

Ključne riječi: autorsko pravo; baštinske ustanove; digitalna građa; digitalne zbirke; *Izjave o pravima*; metapodaci o pravima

Abstract

Purpose. The aim of the paper is to present the *Rights Statements* and the possibilities that these Statements offer for labelling the copyright status of materials available in the digital collections of cultural heritage institutions, and to describe the implementation of the *Rights Statements* in the Digital Collections of the National and University Library in Zagreb (NUL).

Approach/methodology. In the first part of the paper, the importance of copyright in regards to the management of digital collections of the cultural heritage institutions is presented by reviewing the literature, and the problem associated with labelling the copyright status in digital collections is defined. The second part of the paper describes the *Rights Statements* and analyses their relationship with Creative Commons licenses. In the third part of the paper, the implementation of the *Rights Statements* in the Digital Collections of NUL is presented and examples of the use of the Rights Statements are given.

Findings. Labelling the copyright status of digital objects in the digital collections of cultural heritage institutions is of key importance for their legal further use. The application of standardised *Rights Statements* makes it easier for heritage institutions to label the copyright status and offers users comprehensible information about the possibilities of their use.

Social implications. Labelling the copyright status of digital objects available within the digital collections of heritage institutions is extremely important for conveying information to the widest group of users about the possibilities of re-use of the available objects.

Originality/value. Prior to this paper, there has not been research in Croatian literature on the topic of *Rights Statements* and their implementation in a Croatian heritage institution.

Keywords: copyright; digital collections; digital material; heritage institutions; metadata; rights statements

1 Uvod

Autorsko pravo i srodna prava imaju važnu, a ponekad i presudnu ulogu u provođenju projekata i postupaka digitalizacije u knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama. Projekti i programi kojima je cilj omogućivanje javnog pristupa građi digitaliziranoj u okviru projekata, na mrežnim stranicama ili portalima koji su dostupni najširem krugu korisnika, moraju voditi računa o pitanju autorskopravnog statusa građe i postupati u skladu sa zakonskim odredbama koje se odnose na autorska djela i njihovo korištenje¹ (cf. Schlosser, 2009; Horvat and Zivkovic, 2010).

Često se događa da se određeni projekti, tj. njihovi ciljevi i/ili obuhvat projekta, moraju modificirati ili u potpunosti zaustaviti jer su se pojavile prepreke u odnosu na, naprimjer, građu koja je trebala biti digitalizirana i kojoj je trebao biti omogućen javni pristup u digitalnim sustavima, ali za koju nije bilo moguće riješiti pitanja autorskih prava nad autorskim djelima obuhvaćenim projektom, poput utvrđivanja nositelja prava ili dobivanja dopuštenja od nositelja autorskog prava za korištenje građe u svrhe predviđene projektom (Adler, 2010: 11–12, 16–17). U tom smislu Hughes ističe da je „upravljanje intelektualnim vlasništvom potencijalno najveći izazov za razvoj digitalnih zbirki“ (citirano prema: Dryden, 2014: 65).

Zato su najčešća vrsta djela koja se digitaliziraju u sklopu projekata i programa digitalizacije u baštinskim ustanovama ona koja više nisu zaštićena autorskim pravom, tj. djela koja su javno dobro² (cf. Fallon and Uceda Gomez, 2015).

Sukladno *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima*, za korištenje građe (u smislu omogućivanja javnog pristupa na mrežnim stranicama ili portalima) koja je zaštićena autorskim pravom potrebno je dopuštenje nositelja autorskog prava koji određuje pod kojim će uvjetima autorsko djelo biti dostupno. Građa koja nije zaštićena autorskim pravom javno je dobro i može se koristiti bez ograničenja.

S obzirom na različit autorskopravni status građe koja se nalazi u fondovima baštinskih ustanova i na različita pravila koja se odnose na korištenje digitalne građe koja je dostupna u digitalnim sustavima baštinskih ustanova, neophodno je u zapisima, tj. metapodacima digitalnih objekata, označiti status autorskog prava koji će korisnicima pružiti točne informacije o pristupu i mogućnostima daljnjeg korištenja dostupne građe.

---

¹ Postupanje s autorskim djelima u Hrvatskoj propisano je *Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima*.

² Za djela koja nisu zaštićena autorskim pravom u literaturi se osim termina „javno dobro“ koristi i termin „slobodna djela“, pa čak i „javna domena“. U *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima* (čl. 127) koristi se termin „javno dobro“ koji je usvojen i za potrebe ovog rada.

2 Prava u digitalnim zbirkama

Dostupnost informacija o statusu autorskog prava digitalnih objekata koji se nalaze u digitalnim zbirkama baštinskih ustanova neophodna je poradi omogućivanja zakonitog korištenja digitalnih objekata. Schlosser (2009: 372) ističe da su knjižnice odgovorne za pružanje informacije o autorskom pravu u digitalnom okruženju. Slično naglašava i Benson (2019: 306) i dodaje da pravilna upotreba metapodataka o autorskom pravu omogućuje korisnicima dobivanje cjelovite informacije kako se određeno djelo može koristiti.

U Europi ključnu ulogu u promicanju, a osobito u primjeni metapodataka o statusu autorskog prava digitalnih objekata, ima Europeana. Brojne europske i hrvatske baštinske ustanove dostavljaju Europeani metapodatke digitalnih objekata koji se nalaze u njihovim digitalnim zbirkama. Trenutačno je (18. srpnja 2022.) na portalu Europeana.eu dostupno više od 52 milijuna zapisa iz više od 4000 europskih baštinskih ustanova. Presudna je činjenica da je pri dostavi metapodataka Europeani obavezno dostaviti i metapodatke o statusu autorskog prava digitalnih objekata (u skladu s metapodatkovnom shemom *Europeana Data Model*).

U Hrvatskoj su u protekle dvije godine objavljena dva ključna dokumenta koja se odnose na digitalne zbirke hrvatskih knjižnica i drugih baštinskih ustanova: *Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine* (2020) i *Standard za digitalne knjižnice* (2021). Oba dokumenta nalažu da se za svu digitalnu građu koja je dostupna u sklopu digitalnih zbirki hrvatskih baštinskih ustanova u njihovim metapodacima (tj. zapisima za određeni digitalni objekt) naznači status autorskog ili srodnih prava, tj. prava korištenja digitalnih objekata (čl. 20. Smjernica i čl. 37 i 38 Standarda).

3 Izjave o pravima

3.1 Povijesni pregled

Važnost navođenja informacija o statusu autorskog prava prepoznale su brojne baštinske ustanove, no zbog nestandardiziranosti područja i nepostojanja kontroliranog rječnika, koriste se vrlo različiti izrazi i opisi kojima se bilježe podaci o autorskom pravu i uvjetima korištenja digitalnih zbirki i objekata (cf. Schlosser, 2009). U dokumentu koji je izradila Radna skupina za međunarodne izjave o pravima (engl. *International Rights Statements Working Group*) istaknut je problem navođenja nekontroliranih, slobodno oblikovanih metapodataka o autorskom pravu koji se pojavljuju u digitalnim zbirkama baštinskih ustanova. Kao primjer navedena je Digitalna javna knjižnica Amerike (engl. *Digital Public Library of America*) u kojoj je u trenutku istraživanja postojalo više od 87 000 različitih izjava o pravima koje su koristile suradničke ustanove (International Rights Statements Working Group, 2015: 11).

Uočeni problemi bili su poticaj dvama velikima agregatorima metapodataka baštinskih ustanova – Europeani i Digitalnoj javnoj knjižnici Amerike – da osnuju Radnu skupinu za međunarodne izjave o pravima. Radna je skupina osnovana 2014. godine s ciljem da „razvije jedinstveni skup izjava o pravima koje će se koristiti kao elementi metapodataka za priopćavanje statusa autorskih prava digitalnih objekata“ (ibid.: 5).

Nove međunarodne, standardizirane, interoperabilne *Izjave o pravima* (engl. *Rights Statements*) predstavljene su 2016. godine. Za održavanje i razvoj *Izjava o pravima* zadužen je konzorcij RightsStatements.org koji se trenutačno sastoji od šest međunarodnih članova (About. RightsStatements.org).

3.2 Vrste i obuhvat Izjava

RightsStatements.org pruža skup standardiziranih izjava o pravima koje se koriste za označivanje statusa autorskog prava i mogućnosti korištenja digitalnih objekata koji se nalaze u digitalnim zbirkama baštinskih ustanova.

Trenutačno je dostupno 12 različitih izjava o pravima koje su podijeljene u tri kategorije: izjave za djela koja su zaštićena autorskim pravom, izjave za djela koja nisu zaštićena autorskim pravom i izjave za djela čiji je status autorskog prava nejasan. Svaka *Izjava o pravima* nalazi se na jedinstvenom URI-u.

S obzirom na to da su *Izjave o pravima* namijenjene korištenju u različitim pravnim sustavima, neke su izjave primjenjive samo u Europi, tj. u Europskoj uniji, a neke se mogu primjenjivati samo na području Sjedinjenih Američkih Država.

Također, važno je napomenuti da baštinska ustanova koja koristi *Izjave o pravima* za označivanje autorskopravnog statusa građe u svojim digitalnim zbirkama nije obavezna koristiti sve dostupne *Izjave o pravima*. Baštinske ustanove mogu same odabrati koje su im *Izjave* potrebne za označivanje digitalnih objekata.

3.3 Odnos Izjava o pravima i licencija Creative Commons

Licencije Creative Commons licencije su koje određenom autorskom djelu dodjeljuje autor toga djela i kojima se određuju uvjeti korištenja djela (cf. Mučnjak, 2011).

Inicijativa RightsStatements.org ističe da se *Izjave o pravima* trebaju koristiti uz Creative Commons licencije te osobito uz oznaku „javno dobro“ koju je također razvila inicijativa Creative Commons za označivanje djela koja nisu zaštićena autorskim i/ili srodnim pravima, tj. djela koja su javno dobro. *Izjave o pravima* koriste se u situacijama kada se na djela ne mogu primijeniti Creative Commons alati i licencije (International Rights Statements Working Group, 2015).

Osnovna razlika između Creative Commons licencija i *Izjava o pravima* jest da Creative Commons licencije djelima uvijek dodjeljuje njihov autor, tj. nositelj autorskog prava, a kod *Izjava o pravima* to nije slučaj – baštinske ustanove koje digitaliziraju građu iz svojih fondova u najvećem broju slučajeva nisu nositelji autorskog prava nad tom građom. No u slučajevima kada je baštinska ustanova nositelj autorskog prava nad građom, RightsStatements.org preporučuje da se digitalni objekt učini dostupnim pod uvjetima jedne od Creative Commons licencija.

Također, kada se označuje autorskopravni status djela koja više nisu zaštićena autorskim pravom, RightsStatements.org upućuje da se *Izjave o pravima* koje se odnose na takvu vrstu djela (Nije zaštićeno autorskim pravom – ugovorna ograničenja; Nije zaštićeno autorskim pravom – ostala poznata zakonska ograničenja; Nije zaštićeno autorskim pravom – samo nekomercijalno korištenje) koriste samo kada nije moguće koristiti Creative Commons oznaku „javno dobro“.

3.4 Dostupne Izjave o pravima³

Prvu skupinu *Izjava o pravima* čini pet izjava koje se koriste za označivanje djela koja su zaštićena autorskim pravom:

Zaštićeno autorskim pravom. Izjava označava digitalne objekte koji su zaštićeni autorskim pravom. Izjava se koristi u slučajevima kada je baštinska ustanova ili a) nositelj autorskog prava, ili je b) od nositelja autorskog prava dobila dopuštenje da djelo učini dostupnim, ili c) djelo čini dostupnim u skladu s iznimkama i ograničenjima autorskog prava propisanim zakonom.

Zaštićeno autorskim pravom – EU djelo siročće. Izjava se koristi za označivanje djela siročadi, u smislu članaka 25. i 189. *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima* koji definiraju djela siročad i propisuju postupanje s njima.

Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno korištenje u obrazovne svrhe. Izjava se koristi za digitalne objekte zaštićene autorskim pravom za koje je nositelj autorskog prava ustanovi koja djelo čini dostupnim dao izričito dopuštenje da se omogući korištenje njegovih djela u obrazovne svrhe bez potrebe pribavljanja dodatnog dopuštenja.

Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno nekomercijalno korištenje. Izjava se koristi za digitalne objekte zaštićene autorskim pravom za koje je nositelj autorskog prava ustanovi koja djelo čini dostupnim dao izričito dopuštenje da se omogući korištenje njegovih djela u nekomercijalne svrhe bez potrebe pribavljanja dodatnog dopuštenja.

---

³ Detaljne informacije o *Izjavama o pravima* na hrvatskom jeziku dostupne su na stranici <https://rightsstatements.org/hr/>

Zaštićeno autorskim pravom – nositelja prava nije moguće pronaći ili identificirati. Ta se izjava ne koristi u Europskoj uniji. Namijenjena je za korištenje u državama koje nemaju odgovarajuću legislativu o postupanju s djelima siročadi.

Druga skupina *Izjava o pravima* sastoji se od četiriju izjava koje obuhvaćaju djela koja nisu zaštićena autorskim pravom:

Nije zaštićeno autorskim pravom – Sjedinjene Američke Države. Ta je izjava namijenjena korištenju samo u Sjedinjenim Američkim Državama.

Nije zaštićeno autorskim pravom – ugovorna ograničenja. Izjava se koristi za digitalne objekte koji su javno dobro, ali za koje postoje određena ugovorna ograničenja koja se primjenjuju na korištenje objekta i zbog kojih je ustanova koja daje pristup digitalnom objektu primorana ograničiti njegovo korištenje.

Nije zaštićeno autorskim pravom – ostala poznata zakonska ograničenja. Izjava se koristi za digitalne objekte koji su javno dobro, ali koji se ne mogu slobodno koristiti zbog određenih zakonskih ograničenja, poput zaštite kulturne baštine ili tradicionalnih kulturnih izričaja.

Nije zaštićeno autorskim pravom – samo nekomercijalno korištenje. Izjava se koristi za digitalne objekte koji su javno dobro i koji su digitalizirani u javno-privatnom partnerstvu, čiji uvjeti nalažu da će digitalni objekti biti dostupni samo za korištenje u nekomercijalne svrhe.

Treća skupina *Izjava o pravima* sastoji se od triju izjava koje se koriste za označivanje djela čiji je autorskopравни status nejasan:

Autorsko pravo nije ispitano. Izjava se koristi za digitalne objekte kojima je status autorskog prava nepoznat i za koje ustanova koja je objekt učinila dostupnim nije uložila napor kako bi utvrdila status autorskog prava izvornog djela.

Autorsko pravo nije utvrđeno. Izjava se koristi za digitalne objekte kojima je status autorskog prava nepoznat i za koje je ustanova koja je objekt učinila dostupnim uložila (neuspješan) napor kako bi utvrdila status autorskog prava izvornog djela. Ta se izjava o pravima koristi kada ustanovi nedostaju ključne činjenice neophodne za točno utvrđivanje statusa autorskog prava.

Nema poznatog autorskog prava. Izjava se koristi za digitalne objekte kojima status autorskog prava nije sa sigurnošću utvrđen, ali za koje ustanova koja namjerava objekt učiniti dostupnim iz opravdanih razloga smatra da izvorno djelo više nije zaštićeno autorskim pravom ili srodnim pravima. Ta se izjava o pravima ne smije koristiti za djela siročad (za koja se pretpostavlja da su zaštićena autorskim pravom) ili za objekt za koji ustanova namjerava učiniti dostupnim nije uložila napor kako bi utvrdila status autorskog prava izvornog djela.

3.5 Hrvatski prijevod *Izjava o pravima*

U suradnji s Europeanom i uz koordinaciju konzorcija RightsStatements.org, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu izradila je službeni prijevod *Izjava o pravima* na hrvatski jezik. Recenziju prijevoda izradio je Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Hrvatski prijevod *Izjava o pravima* službeno je objavljen i dostupan na stranicama RightsStatements.org od svibnja 2022. godine.

Dostupnost hrvatskog prijevoda *Izjava o pravima* važna je i zbog projekta *e-Kultura: digitalizacija kulturne baštine* koji provodi Ministarstvo kulture i medija u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, Hrvatskim državnim arhivom, Muzejom za umjetnost i obrt i Hrvatskom radiotelevizijom. Projekt *e-Kultura* također će koristiti *Izjave o pravima* za označivanje autorsko-pravnog statusa građe koja će biti dostupna na središnjem portalu koji se izgrađuje u sklopu projekta, a koji će okupiti digitalnu građu hrvatskih baštinskih ustanova i drugih partnera koji sudjeluju u projektu. U okviru projekta predviđena je uspostava nacionalnog agregatora za dostavu i razmjenu metapodataka s drugim sustavima. Osobito je to važno radi dostave metapodataka Europeani koja, kao jedan od partnera koji je sudjelovao u razvoju *Izjava o pravima*, u svojoj metapodatkovnoj shemi za podatke o pravima koristi *Izjave o pravima*.⁴

4 Implementacija *Izjava o pravima* u Digitalnim zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (dalje u tekstu: NSK) za označivanje statusa autorskog prava i srodnih prava u zapisima za izvorno digitalnu i digitaliziranu građu dostupnu na portalu Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (dalje u tekstu: Digitalne zbirke NSK-a) koristi posebno metapodatkovno polje pod nazivom „Prava“. Od pokretanja Digitalnih zbirki NSK-a 2016. godine portal je koristio licencije Creative Commons i slobodno oblikovane podatke o pravima koji su bili usklađeni s Europeaninim dokumentima i smjernicama *Europeana Licencing Framework* i *Europeana Data Model*. Od 2021. godine u Digitalnim zbirka NSK-a koriste se isključivo *Izjave o pravima* i licencije Creative Commons.

Digitalne zbirke NSK-a u metapodatkovnom polju „Prava“ od svojih početaka koriste licencije Creative Commons te oznaku „javno dobro“. Za potpunu implementaciju *Izjava o pravima* bilo je potrebno preimenovati nekoliko postojećih oznaka te uvrstiti nekoliko novih. Dotadašnja oznaka „Slobodan pristup – sva prava pridržana“ preimenovana je u „Zaštićeno autorskim pravom“, a preimenovane su i oznake koje se odnose na djela siročad („Zaštićeno autorskim pravom – EU

---

⁴ Popis *izjava o pravima* koje se koriste u Europeani dostupan je na stranici: <https://pro.europeana.eu/page/available-rights-statements>.

djelo siročće“), one koje su označivale građu koja je zaštićena autorskim pravom, ali je nositelj autorskih prava dopustio korištenje u nekomercijalne svrhe i/ili u obrazovne svrhe („Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno korištenje u obrazovne svrhe“, „Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno nekomercijalno korištenje“) te one koje su označivale građu koja je javno dobro, ali su nad njom postojala određena ugovorna ograničenja koja su ograničavala njezino korištenje („Nije zaštićeno autorskim pravom – ugovorna ograničenja“). Uvrštene su i nove oznake koje se odnose na djela koja su javno dobro, a za koja mogu postojati restrikcije korištenja („Nije zaštićeno autorskim pravom – ostala poznata zakonska ograničenja“, „Nije zaštićeno autorskim pravom – samo nekomercijalno korištenje“). *Izjave o pravima* iz treće kategorije („Autorsko pravo nije ispitano“, „Autorsko pravo nije utvrđeno“, „Nema poznatog autorskog prava“) koje se odnose na djela čiji autorskopравни status nije jasan nisu implementirane i trenutno se neće koristiti s obzirom na to da je politika postupanja s autorskim djelima NSK-a da se ne objavljuje građa za koju nisu riješena pitanja autorskog prava.

Valja napomenuti i da NSK uz metapodatkovno polje „Prava“ koristi i polje „Pristup“ u kojem označava uvjete pristupa, tj. način na koji je moguće pristupiti digitalnoj građi: „Slobodan pristup“ i „Dostupno u ustanovi“. Oznaka „Slobodan pristup“ označava da je digitalnoj građi koja je dostupna na portalu Digitalne zbirke NSK-a omogućen neometan, cjelovit pristup u bilo kojem trenutku s bilo kojeg mjesta s kojeg se pristupa portalu. Oznaka „Dostupno u ustanovi“ označava digitalnu građu čiji su metapodaci dostupni na portalu Digitalne zbirke NSK-a, no kojoj je, zbog zaštite autorskih prava ili drugih ograničenja, pristup moguć samo na računalu koje se nalazi u fizičkom prostoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice na kojemu je pregledavanje digitalne građe moguće u kontroliranim uvjetima.

4.1 Primjeri korištenja Izjava o pravima i Creative Commons licencija u NSK

4.1.1. Zaštićeno autorskim pravom

U Digitalnim zbirkama NSK-a navedena se oznaka koristi za sva djela koja su zaštićena autorskim pravom, a za koja je NSK od nositelja autorskog i/ili srodnih prava dobila dopuštenje za omogućivanje javnog pristupa izvorno digitalnom i/ili digitaliziranom djelu ili je NSK nositelj autorskog prava te je odlučila da se navedeno djelo ne objavljuje pod nekom od Creative Commons licencija, nego da se zadrže sva prava.

Primjer je zbirka plakata Borisa Bućana koja se nalazi u fondu Grafičke zbirke NSK-a. Plakati su digitalizirani a, uz dopuštenje autora, njihove su digitalne inačice javno dostupne na portalu Digitalne zbirke NSK-a uz oznaku „Zaštićeno autorskim pravom“. Oznaka upućuje korisnike da je za svako daljnje korištenje

dostupnih digitalnih preslika (distribucija, prerada i sl.), koje nije predviđeno zakonskim sadržajnim ograničenjima autorskog prava, potrebno dobiti dopuštenje nositelja autorskog prava, Borisa Bućana.

Valja istaknuti i da će se tom izjavom označivati i posebna kategorija djela koja će biti digitalizirana i kojima će se omogućiti javni pristup slijedom nove zakonske odredbe o postupanju s djelima koja su nedostupna na tržištu (engl. *out-of-commerce-works*), sukladno *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima* (čl. 17, 192, 223, 269). Naime, novim je *Zakonom* omogućeno da se djela koja su zaštićena autorskim pravom, a više nisu dostupna na tržištu ili nikada nisu niti bila dostupna na tržištu, digitaliziraju i da im se omogući javni pristup u digitalnim sustavima baštinskih ustanova bez dopuštenja nositelja prava i bez plaćanja naknade. Naravno, da bi se ta odredba mogla koristiti, bit će potrebno ispuniti određene zakonom propisane uvjete, nakon kojih će se djela koja će se koristiti u okviru te odredbe označivati oznakom „Zaštićeno autorskim pravom“.

4.1.2. Zaštićeno autorskim pravom – EU djelo siročće

NSK je bila prva hrvatska ustanova koja je registrirana kao ovlaštena korisnička institucija za dostavu podataka u Bazu podataka djela siročadi koju održava Ured Europske unije za intelektualno vlasništvo (engl. *European Union Intellectual Property Office*), te je jedina hrvatska ustanova koja je registrirala djelo siročće u Bazi podataka djela siročadi.

Djelo koje je steklo status djela siročeta, nakon provedene pažljive potrage propisane *Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima* i slijeđenjem zakonskih odredbi koje se odnose na postupanje s djelima siročadi, u Digitalnim zbirka NSK-a označeno je odgovarajućom oznakom „Zaštićeno autorskim pravom – EU djelo siročće“.

4.1.3. Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno korištenje u obrazovne svrhe

U Digitalnim zbirka NSK-a dostupna su brojna izvorno digitalna i digitalizirana djela. Jedna od većih zbirki dostupnih na portalu djela su koja NSK prima kao obavezni primjerak. Riječ je o izvorno digitalnim djelima od kojih veliki broj čine djela koja su zaštićena autorskim pravom. Prilikom dostave djela njihovi autori određuju uvjete pod kojima će djela biti dostupna u digitalnim sustavima NSK-a. Brojni autori i nositelji autorskog prava daju NSK-u dopuštenje za omogućivanje javnog pristupa autorskim djelima u Digitalnim zbirka NSK-a, a neki autori daju i dodatno dopuštenje kojim, osim omogućivanja pristupa njihovim djelima, daju i dopuštenje za korištenje djela u obrazovne svrhe. Tako se korisnicima daje na znanje da određeno djelo koje su pronašli u Digitalnim zbirka NSK-a mogu slobodno koristiti u obrazovne svrhe bez potrebe za dobivanjem dodatnih dopuštenja od nositelja prava. Čest je to slučaj i s djelima koja su digitalizirana s izvor-

nika koji se nalazi u fondu NSK-a i čiji su nositelji prava dali NSK-u dopuštenje da digitalne preslike učini dostupnima te da se dopusti i korištenje u obrazovne svrhe. Sva djela za koja su pribavljena dopuštenja za korištenje u obrazovne svrhe označena su odgovarajućom *Izjavom o pravima*.

4.1.4. Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno nekomercijalno korištenje

Na isti način kao što se pribavljaju dopuštenja za korištenje u obrazovne svrhe, pribavljaju se i dopuštenja za korištenje u nekomercijalne svrhe. Neki se autori i nositelji prava odlučuju za davanje dopuštenja za puno širu kategoriju korištenja – onu u nekomercijalne svrhe. Djela za koja su dobivena takva dopuštenja obilježena su oznakom „Zaštićeno autorskim pravom – dopušteno nekomercijalno korištenje“.

4.1.5. Nije zaštićeno autorskim pravom – ugovorna ograničenja

Iako NSK u označivanju djela koja su dostupna u Digitalnim zbirkama NSK-a u najvećoj mogućoj mjeri slijedi politiku otvorenog pristupa, postoje slučajevi kada je primorana uvesti određena ograničenja za korištenje. Tako se oznakom „Nije zaštićeno autorskim pravom – ugovorna ograničenja“ najčešće obilježavaju digitalne preslike djela koja su javno dobro, a koje je NSK pribavila od drugih ustanova. U slučaju kada ustanova od koje su preslike pribavljene uvjetuje da se preslike učine dostupnima pod restriktivnim uvjetima (npr. za daljnje korištenje preslika dostupnih na portalu Digitalne zbirke NSK-a potrebno je dopuštenje ustanove koja posjeduje izvornik) koristi se navedena Izjava.

Oznake „Nije zaštićeno autorskim pravom – ostala poznata zakonska ograničenja“ i „Nije zaštićeno autorskim pravom – samo nekomercijalno korištenje“ NSK ne koristi jer se u Digitalnim zbirkama ne nalaze djela koji bi ulazila u te kategorije.

4.1.6. Javno dobro

Najveća kategorija djela koja je dostupna na portalu Digitalne zbirke NSK-a jesu djela koja su javno dobro. Brojne preslike djela Marka Marulića, Ruđera Boškovića, Vatroslava Lisinskog, Slave Raškaj, Ivane Brlić Mažuranić, Antuna Gustava Matoša i mnogih drugih dostupna su pod oznakom „Javno dobro“ čime je omogućeno njihovo slobodno korištenje bez ograničenja.

Za ispravno označivanje djela koja su javno dobro u digitalnim sustavima baštinskih ustanova ključna je nova odredba *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima* (2021: čl. 8, st. 8) koja propisuje da se preslike djela čiji je izvornik javno dobro i u svojoj digitalnoj inačici moraju označiti kao javno dobro, tj. na njih se ne mogu polagati nova autorska prava (*Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*).

4.1.7. Creative Commons licencije

Licencije Creative Commons NSK često koristi za djela koja su izdana u nakladi NSK-a. Također, podaci o Creative Commons licencijama koje je autor djela dodijelio i naveo na svome djelu, nalaze se i u metapodacima o pravima određenog autorskog djela na portalu Digitalne zbirke NSK.

Valja istaknuti i oznaku CC0, tj. „Nijedno pravo nije pridržano“ (engl. *No rights reserved*) koja se koristi za djela koja su zaštićena autorskim pravom, ali čiji se autor, tj. nositelj prava, odlučio odreći autorskih prava i djelo prenijeti u javno dobro. NSK oznaku CC0 koristi za označivanje cjelokupnog skupa metapodataka koji su dostupni na portalu Digitalne zbirke NSK-a kako bi se povećala mogućnost njihovog daljnjeg korištenja te omogućila potpuna interoperabilnost i dijeljenje metapodataka u digitalnim sustavima bez ograničenja.

5. Zaključak

Prednost i važnost navođenja autorskoprogovnog statusa građe dostupne u digitalnim zbirkama prepoznale su brojne baštinske ustanove. Točne informacije o mogućnostima korištenja dostupnih digitalnih izvora iznimno su važne brojnim korisnicima usluga baštinskih ustanova. Standardizirani podaci o autorskom pravu digitalnih objekata neophodni su i za uspješnu razmjenu metapodataka među različitim sustavima.

Izjave o pravima iznimno su koristan alat kojim baštinske ustanove na jednostavan način mogu označiti status autorskog prava digitalnih objekata koje pohranjuju i kojima nude pristup u svojim digitalnim zbirkama. *Izjava o pravima* koja daje jasne i točne informacije o tome mogu li se određeni digitalni objekti slobodno koristiti ili za korištenje postoje određena ograničenja neophodna je pomoć brojnim korisnicima i daje im sigurnost da djela mogu koristiti u skladu s propisima.

Daljnja implementacija *Izjava o pravima* u hrvatskim baštinskim ustanovama pomoći će širenju standardiziranih informacija o statusu autorskog prava u digitalnim zbirkama te svakako omogućiti bolju komunikaciju s korisnicima i povećati korištenje digitalnih zbirki.

LITERATURA

- Adler et al. (2010). Adler, P.; B. Butler; P. Aufderheide and P. Jaszi. *Fair use challenges in academic and research libraries*. Washington, D.C.: Association of Research Libraries. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: https://www.arl.org/wp-content/uploads/2010/01/arl_csm_fairusereport.pdf
- Benson, S. R. (2019). Copyright conundrums: rights issues in the digitization of library collections. In: J. Zoom and J. Myntti (eds.). *Digital preservation in libraries: preparing for a sustainable future*. (Pp. 305–320). American Library Association. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/161954309.pdf>
- Dryden, J. (2014). The role of copyright in selection for digitization. *The American Archivist* 77, 1: 64–95. <https://doi.org/10.17723/aarc.77.1.3161547p1678423w>.
- Fallon, J. and P. Uceda Gomez (2015). *The missing decades: the 20th century black hole in Europeana*. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: <https://pro.europeana.eu/post/the-missing-decades-the-20th-century-black-hole-in-europeana>
- Horvat, A. and D. Zivkovic (2010). Copyright issues related to the digitization of cultural heritage in Croatia. In: *Technological Convergence and Social Networks in Information Management. IMCW 2010. Communications in Computer and Information Science* 96, 161–174. https://doi.org/10.1007/978-3-642-16032-5_15.
- Hughes, L. (2004). *Digitizing collections: strategic issues for the information manager*. London: Facet Publishing. Citirano prema: Dryden, J. (2014). The role of copyright in selection for digitization. *The American Archivist* 77, 1: 65.
- International Rights Statements Working Group (2015). *Rightsstatements.org White Paper: Recommendations for standardized international rights statements*. Updated 2018. [citirano: 2022–07–20]. Dostupno na: https://rightsstatements.org/files/180531recommendations_for_standardized_international_rights_statements_v1.2.2.pdf
- Mučnjak, D. (2011). Creative Commons: kreativni oblik zaštite autorskih prava. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 4: 161–188. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/344/339>
- Schlosser, M. (2009). Unless otherwise indicated: a survey of copyright statements on digital library collections. *College & Research Libraries* 70, 4: 371–385. <https://doi.org/10.5860/0700371>.
- Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine* (2020). Ministarstvo kulture i medija. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/izdvojena-lijevo/kulturne-djelatnosti-186/digitalizacija-kulturne-bastine-9828/smjernice-za-digitalizaciju-kulturne-bastine/15034>
- Standard za digitalne knjižnice (2021). *Narodne novine* 103, 1836. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1836.html

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (2021). *Narodne novine* 111, 1941. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_10_111_1941.html

Mrežni izvori

Creative Commons [hrvatski jezik]. [citirano: 2022–07–15].

Dostupno na: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=hr>

Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. [citirano: 2022–07–15].

Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/>

Europeana. [citirano: 2022–07–15]. Dostupno na: <https://www.europeana.eu/en>

Orphan Works database. [citirano: 2022–07–27].

Dostupno na: <https://euipo.europa.eu/orphanworks/>

RightsStatements.org [hrvatski jezik]. [citirano: 2022–07–27].

Dostupno na: <https://rightsstatements.org/hr/>